

Анотація

Автор розглядає питання формування кримінально-правових санкцій через можливість врахування приватноправових інтересів. Зроблено висновок, що, заважаючи на примат публічності, принцип диспозитивності повинен бути поширений на сукупність відносин у сфері формування кримінально-правових санкцій та реалізації кримінальної відповідальності.

Ключові слова: кримінально-правові санкції, диспозитивність.

Summary

Author shows that penal sanctions formation depends not only public interests but on private issues too. Due to modern theory of law in deed it is promoted that there are some ways of implementing private interests in penal sanctions constructing process.

Keywords: penal sanctions, private interests.

УДК 343.241-053.6

Н. Л. Березовська

ПОНЯТТЯ СИСТЕМИ ПОКАРАНЬ НЕПОВНОЛІТНІХ

Актуальність теми обумовлена такими чинниками. В ст. ст. 51, 98 Кримінального кодексу (далі — КК) України закріплені «Види покарань», що, на нашу думку, не відповідає змісту даних статей, не сприяє вирішенню проблеми можливого вибору покарань для неповнолітніх злочинців у межах санкції статті КК України.

Метою статті є спроба проаналізувати поняття системи покарання, встановити зв'язок між поняттям системи покарання неповнолітніх і санкціями статей КК України, вказати на можливі шляхи вирішення проблеми системи покарань неповнолітніх.

Поняттю системи покарань було приділено увагу вченими кримінального профілю Л. В. Багрій-Шахматовим, Р. Р. Галіакбаровим, С. Ф. Мілюковим, А. А. Пінаєвим, С. В. Познишевим, О. В. Старковим та ін. Однак, у світлі дії КК України 2001 року, який закріпив ст. 51, яка містить види покарань, що можуть бути застосовані до повнолітніх злочинців, та ст. 98, що містить види покарань, які можуть бути застосовані до неповнолітнього, вважаємо обґрунтованим буде звернутися до системи покарань та її реалізації щодо неповнолітніх злочинців.

У кримінально-правовій літературі майже однотайно систему покарань розглядають з позиції «перелікового» підходу.

Так, Т. А. Леснієвські-Костарева вважає, що система покарань — це «встановлений в кримінальному законі вичерпний перелік видів покарань, розташованих у певному порядку» [1, 330].

В. В. Сташис доповнив це поняття ознакою «обов'язковий для суду» і виклав поняття системи покарань таким чином: «встановлений кримінальним законом і обов'язковий для суду вичерпний перелік видів покарання, розташованих у певному порядку за ступенем їх тяжкості» [2, 306].

В. В. Скибицький також розуміє під системою покарань «визначений кримінальним законом і обов'язковий для суду перелік покарань, розташованих у певній послідовності залежно від їх тяжкості» [3, 488].

Майже збігається із вищезазначеними й поняття, яке дає І. Г. Поплавський, розуміючи під системою покарань «встановлений кримінальним законом вичерпний перелік покарань, суворо обов'язкових для суду і розміщених в певному порядку» [4, 134].

А. І. Коробеев вважає, що система покарань — це «встановлений кримінальним законом цілісний та вичерпний перелік видів покарань, суворо обов'язкових для суду та розташованих в певній послідовності та залежності від їх функціонального призначення, а також характеру і порівняльної тяжкості» [5, 135].

Л. В. Багрій-Шахматов, проаналізувавши точки зору вчених з цього приводу, дійшов висновку, що систему покарань можна визначити як «встановлений українським кримінальним законом вичерпний, такий, що не підлягає довільному змінненню, обов'язковий для суду перелік покарань, розташованих в певному порядку, і такий, що залежить від тих основних завдань, які вирішуються нашою державою в процесі її історичного розвитку» [6, 454].

Л. Л. Кругліков під системою покарань розуміє вже не перелік, а сукупність видів покарань, при цьому під системою покарань він розуміє «встановлену кримінальним законом та таку, що носить вичерпний характер, сукупність видів кримінального покарання, розташованих в певній послідовності згідно зі ступенем їх тяжкості, та таких, які є взаємодоповнюючими та замінюючими одне одного» [7, 86]. Уявляється, що певна послідовність вже не може бути сукупністю.

О. В. Старков та С. Ф. Мілюков також є «прихильниками» терміна «сукупність». При цьому вони відмовляються від «перелікового» підходу та під системою покарань розуміють «сукупність передбачених кримінальним законом видів державного примусу, які перебувають у відносинах взаємозв'язку, взаємозалежності й взаємозамінності, здатні забезпечити досягнення цілей кари (відновлення соціальної справедливості), загального й спеціального попередження, а також виправлення злочинця, призначаються судом за конкретні злочини, виходячи із принципів кримінального права» [8, 13].

У наведеному понятті така складова, як взаємозамінність, уявляється, несе неабияке змістовне навантаження, особливо коли це стосується системи покарань неповнолітніх злочинців.

Законодавець передбачив у КК України окремий розділ, присвячений особливостям кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх, при цьому санкції статей Особливої частини КК України, як правило, доводять, що система покарань неповнолітніх «відірвана» від них.

Сьогодні до неповнолітніх, визнаних винними у вчиненні злочину, суд із усіх передбачених покарань фактично застосовує і може застосувати, як правило, позбавлення волі. Так, законодавець передбачив п'ять основних видів покарання: штраф, громадські роботи, виправні роботи, арешт та позбавлення волі

на певний строк. Громадські роботи, виправні роботи, арешт не застосовуються до осіб, які не досягли 16-літнього віку. Ця проблема гостро торкається, насамперед, осіб, яким ще не виповнилося 16 років та яким за чинним КК України суд може застосувати лише штраф та позбавлення волі на певний строк. При застосуванні судом до таких осіб у переважній більшості випадків можливість призначити штраф дуже мала. Методом виключення ми доходимо висновку, що залишиться лише позбавлення волі на певний строк, яке може бути застосоване без виключення в тому числі і до неповнолітніх з 14 років.

Для неповнолітніх 16–18 років ситуація дещо покращена. До таких осіб за тих же умов можуть бути застосовані штраф, громадські роботи та, якщо особа працює або навчається, виправні роботи. Якщо підстав для сплати штрафу не буде і особа не працює та не навчається, залишаються громадські роботи, які передбачені в санкціях Особливої частини КК України вкрай рідко, та знову ж таки позбавлення волі на певний строк.

Сьогодні, на наш погляд, система покарань для повнолітніх громадян є більш гуманною, ніж система покарань неповнолітніх.

Якщо ж система покарань буде не лише обов'язковим для суду переліком покарань, розташованих залежно від ступеня тяжкості, а буде містити такі складові, як «взаємозамінність», «досягнення цілей покарання», «на принципах кримінального права», система покарань набуде якісно нового змісту та буде служити принципам гуманізму, справедливості, взаємозамінності, економічності, рівності, індивідуальності, примусовості.

У літературі при тлумаченні положень ст. ст. 51, 98 КК України часто зазначається, що «вказані в статті види покарань створюють систему» [9, 258]. Або ж при викладенні вказаних питань зазначають: «система і види покарань» [5, 135].

Уявляється, слід дати визначення поняттю системи як загального по відношенню до поняття системи покарань.

С. І. Ожегов під системою розумів «певний порядок в розташуванні і зв'язку частин чого-небудь, в діях» [10, 624].

Великий енциклопедичний словник трактує систему як «множинність елементів, які знаходяться у відносинах і зв'язках один з одним, утворюють певну цілісність, єдність» [11, 1101].

Тому не викликає сумніву доречність і законодавцю виправити помилку, яка міститься в назвах ст. ст. 51, 98 КК України.

Для досягнення даної мети слід: 1) змінити назви ст. ст. 51, 98 з «Види покарань» на «Система покарань»; 2) привести систему покарань у відповідність із принципами її побудови. Для системи покарань рішення може бути знайдено у такий спосіб: перелік видів покарання слід доповнити такими видами, які б дозволили суду, враховуючи вік неповнолітнього, на законних підставах призначити такій особі покарання, яке буде відповідати тяжкості вчиненого злочину та особистості винного. При цьому вид покарання, за належних на те умов, не буде найбільш суворим із всіх можливих, які можуть бути застосовані до неповнолітнього.

Література

1. Уголовное право : словарь-справочник / Авт.-сост. д-р юрид. наук Т. А. Лесниевски-Костарова. — М. : НОРМА-ИНФРА М, 2000. — 432 с.
2. Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / М. І. Бажапов, Ю. В. Бауліш, В. І. Борисов [та ін.] ; за ред. М. І. Бажапова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — К. ; Х. : Юрінком Інтер — Право, 2001. — 416 с.
3. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) [та ін.]. — К. : Укр. енцикл., 1998. — 736 с.
4. Уголовный кодекс Украины : комментарий / под ред. Ю. А. Кармазина и Е. Л. Стрельцова. — Х. : Одиссей, 2001. — 960 с.
5. Уголовное право Российской Федерации. Общая часть : конспект лекций / под ред. проф. Л. В. Ингамовой-Хегай. — М. : ИПФРА-М, 2002. — 200 с.
6. Уголовное право Украины : навч. посіб. / за заг. ред. Л. В. Багрії-Шахматова. — О. : ОНМУ, 2004. — 676 с.
7. Кругликов Л. Л. Практикум по уголовному праву. Общая часть. Особенная часть : учеб. пособие. — М. : БЕК, 2002. — 352 с.
8. Старков В. О., Милуков С. Ф. Паказание: уголовно-правовой и криминопеналогический анализ. — С.Пб. : Юрид. центр Пресс, 2001. — 461 с.
9. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. У 2 ч. Ч. 1 / за заг. ред. М. О. Потєбєцька, В. Г. Голчарєнка. — К. : ФОРУМ, 2001. — 393 с.
10. Ожегов С. И. Словарь русского языка : около 57 000 слов / под ред. чл.-кор. АП СССР П. Ю. Шведовой. — 18-е изд., стер. — М. : Рус. яз., 1987. — 797 с.
11. Большой энциклопедический словарь. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : Большая рос. энцикл., 1998. — 1456 с.

Анотація

У роботі на основі аналізу системи покарань неповнолітніх за українським кримінальним законодавством зроблено висновок, що для усунення існуючих недоліків перелік видів покарання слід доповнити такими видами, які б дозволили суду, враховуючи вік неповнолітнього, на законних підставах призначити такій особі покарання, яке буде відповідати тяжкості вчиненого злочину та особистості винного. При цьому вид покарання, за палєжних на те умов, не буде пайбільш суворим із всіх можливих, які можуть бути застосовані до неповнолітнього.

Ключові слова: неповнолітні, види кримінальних санкцій.

Summary

Author analyzes system of penalty that use to juveniles under Ukrainian criminal legislation. It is stressed that we need to diverse the system in force with the aim of juveniles criminals fundamental rights protection.

Keywords: juveniles, penal sanctions diversity.